

שאל טשרניחובסקי.

(שרטוטים ליצירתו הפיוטית).

באותם הימים—ובחלל עולמנו עוד היו מנסרים הדי השירה החריפה והארסית, הנוקבת עד תהום פצעי חיינו החשוכים—שירת גורדון, וטרם נדמו באזנינו הצלילים הצנועים והנוגים של המשורר התולה מאנה, וביעף ססו ועברו בשירתנו שירי האהבה הקטנים והמפורכסים, הכתובים על-פי תוים שאולים, שירי פרץ, וזעיר שם, זעיר שם היתה עולה ובוקעת השירה רות התאניה והצער הלאומי של ביאליק. — באותם הימים עצמם הופיע בשנת תרנ"ט בהוצאת „תושיה“ ספר-שירים קטן „חזיונות ומנגינות“ של שאול טשרניחובסקי עם מכתב-המלצה למו"ל מאת ראובן בריינין, שהיה נחשב אז למבקר המודרני בספרותנו וראה חובה לעצמו להגן על משורר צעיר זה, בעל „המהלך החדש“, מפני המבקרים זעומי-העין, כביכול...

ואמנם זר וחדש היה אז שם המשורר לקהל קוראי-עברית המצומצם, אם כי איזו שירים שלו באו כבר ב„אוצר הספרות“ של גרבר, ב„השרון“ של באדר, ובעוד איזו מאספים גליציאים, שלא היו שכיחים ביותר ברוסיה, וזרה וחדשה היתה גם שירתו.

כל מי שמנגינות חדשות הומות בנפשו, שנושא בחבו עולם עשיר ומורכב של צבעים וגונים דקים ביותר—ירבו חפושיו אחרי הבטוי הבולט והאמיץ ביותר, תגדל התאבקותו עם גלמי הלשון וחבלי יצירתו יקשו עליו, ולעומת זה ירבו גם גצחונותיו העליונים, נצחונות המחיה והמחדש של צורות השירה ותכניה.

ובספר השירים של טשרניחובסקי ראינו רשומי אותה ההתאבקות הקשה עם הלשון השירית שלנו וגם הנצחונות עליה.

אמנם אין להעלים על אמת זו גם בשעה של חג לשירתנו החדשה, שלא תמיד יצא טשרניחובסקי מנצח מהתאבקות זו.

כשהנך נטייל בפרדס הריחני של שיריו—יש שאילנות ישרים, זקופים וחסונים ירהיבו את עיניך בעמדתם המוצקה, ויש שגדולי-פרא סבוכים יכבידו עליך את דרכך; יש שצלילי מוסיקה קצובים ומדודים יעלו לאוזניך וישבו את נפשך בקסם הצפון בהם, בעוז השופע מהם. ויש שתכבד עליך הנשימה

למשמעם; כי לא כמכשף המכניע את הניב השירי העברי במאמר-קסמים עומד טשרניחובסקי, כי אם כמחפש אחרי מבואותיו הפנימיים, כרוף אחרי צירי המלה הנעלמים – וטרם יתפסם.

ככל משורר אמתי, המעלה מתהום נפשו את המגנינות הרוחשות בה, את המון הקולות ובנות-הקולות המשתפכים לתוכה מחלל-העולם, המעביר לפנינו את המראות והגונים הדקים, המתרשמים בראיתו החדה והתופסת – צריך היה טשרניחובסקי להמציא ניב-שפתיים שירי מיוחד לו, שיגלם את כל החי והחתום בחבו; – ובזה צפון סוד נצחונותיו של טשרניחובסקי, וגם כשלונו, כשלון המחפש והמחדש.

אמנם לא יחיד הוא טשרניחובסקי, שחדש את דמות השירה העברית, שגאל את השיר העברי המרוסף והחור ונתן לו נוגה חדש; – פמליה של משוררים קמו לפניו בשלשים השנים האחרונות והראשון בהם – ביאליק, שידע את הנתיבות אל המבואות הפנימיים של הלשון העברית השירית, חשף את האוצרות הגנוזים בה ושלט בה שליטה בלא גבול. וכל אותה הפמליה של המשוררים החדשים – כלם יצקו לתוך השירה העברית מיסוד הברזל, הוסיפו לה און ועצמה לא שערה קודמיהם, העבירו בה קלוחים חיים – והוציאוה מן המשעולים הצרים אל המרחב, בו נחים עתה כתמי אורה מרפרפים ורומזים לכל עובר, בו מתהלכים צירי-בשורה, בשורת החיים החדשים.

ואולם טשרניחובסקי היה הראשון, שבא אל שירתנו גדוש חזיונות ומראות חדשים והתאמץ למצוא בהם בטויע צמיח. חפץ היה להקיר מן הלשון העברית אותם הצלילים שהמו כנפשו, ולפיכך היה תועה ומתדפק על שעריה, ולא תמיד היו נפתחים לפניו. ואולם במקום שהוא משעבד את הדבור הפיזי אל חזיונו ומגנינתו, במקום שהוא שולט בלשון שליטת-אמן ונכנס לבתי-גנוזיה, חרי הוא יוצר לפנינו שירה בהירה ופשוטה בת ריתמוס שוטף ומלבב. הנה מה שכתב טשרניחובסקי לפני עשרים וארבע שנה.

מְנִי רְכְסֵי הַמֶּלֶךְ

יִשְׁתַּרְעַה הַצֶּלֶל,

יִקְדִיר, יַעֲיֵב עֵינַי מֵעֵינֵי-הַנֶּקֶתָם

יָנוּם, יִישַׁן הַגֶּל,

סֵהר יִהְיֶה מֵצֶל,

סָבִיב אֹרֶה וּמְנוּחַת הַקֶּסֶם

יִבְרַק כּוֹכַב הַצִּיר...!

פְּתָאם גַּעוֹר זָפִיר,

יִהְיֶה אֵט בְּאֶשְׁדוֹת נְחֵלֵי-הַמַּיִם,

וַיִּכְנַף בְּסוּף...!

שור: שם לעוף הָרֹב,ּ

נָשָׂא שְׁמַי צֶל כּוֹכַב שְׁמַיִם.

(שירים צד 7).

זכרו, מה היה לפני עשרים וארבע שנים כחה הציורי של השירה העברית, והתבוננו אל תמונה שקופה זו של הערב. ותדגישו את הנצחון של השירה החדשה, שירת טשרניחובסקי.

וחדשה היא שירה זו, לפי שדלל אותה המשורר ממעין חדשים לגבי השירה העברית. שירתו של טשרניחובסקי נזונה ביחוד מן ההסתכלות במראות הטבע. אזניו קשובות לכל הרוחש וחי, ב"יש" האויר והנעלם, מתהלך הוא בממלכת הבריאה כבן המתחטא לפני אמו, והיא המרעידה את נימי נשמתו, ממלאה אותו רגשי הוד והשתוממות; כל החזיונות הגלויים והנעלמים בה, כל האגדות החיות הקימות בה – כלם מדובבים את שפתיו; עיניו של המשורר משוטטות בהויה המופלאה, שיופי קדמון נסוך עליה, ואותו היופי זולף לתוך לבו, לב צעיר, שקץ בקריה, שפרק מעליו את עול החולין והטומאה שבה, עול הקטנות, הקהות והטמטום של "המאה הנבוכה", והוא עומד ביער קדום, בין אחים איתנים בתבל ומלאה" ואמריו מפכים:

כֹּחַ וְעֶזְמָה אֵל הָבוּ לִי, הָבוּ!

לְרוֹת רְגָשֵׁי לַחַיִּים יִרְעֶדוּ,

לְמַצוֹת יָם תּוֹגָה צֶל גִּלְיוֹ וּנְטָפוֹ,

לְחוּג בְּסַעַר הַתְּשֶׁק וּרְשָׁפוֹ.

(שם 16).

אותה ההתרפקות על האיתנים שבתבל ומלאה וההתפעלות משפעת העוז והאון שבהם, התפעלות המגיעה עד כדי פולחן, שהיו לרקמת שיריו של טשרניחובסקי, השתפכו לתוך שירתנו כצילילים מעולם זר ורחוק והיו תועים ימים רבים בה, מובדלים ובודדים.

באזנינו היו הומות כל הימים מנגינות העצב והצער, העצב של הנשמה העיפה והרצוצה, הנמקה בשממונה, והצער של האומה הדוויה והסחופה, – ופתאם השיבו עלינו רוחות-קסם צחים ומלכבים חזון עולם חסין, צעיר ורענן, החוגג את חג עלומיו הנצחיים; מתהלכים אנו בעולם עוטה קדרות וזועה, שמים אפורים ודלוחים תלויים על ראשינו וכל חיינו שרויים בצל, כהים ודלים. והנה בא משורר בן-אורה, חרו קרן לקרן, שזר חוט-כסף לחוט-זהב וארג את שירת החיים החפשים, שירת הפריחה והלבֹב, ההוד והתפארת שבבריאה החוגגת – האם אין זו התגלות נעימה ומפתיעה לשירתנו?

אמנם כן הוא. האישיות השירית של טשרניחובסקי הוא חזיון נפלא בחיינו. כי בו הרגשנו כמעט ראשונה את הנשימה החיה והחפשית של היחיד דקהחוש ומפונק-היופי, את הגלוי החדש של הרגשות אנושיות מזוככות

ומצורפות בכור התולדה, כי לא הרי התולדה של מאפו, מיכ"ל והבאים אחריהם, המעולפת צעיף רומנטי, אנדי, כהרי התולדה אצל טשרניחובסקי, שהיא מציאות חיונית, יש ממש, המזעזע את כל היותו. במקום שירת-הנכאים של ה"אני" הבודד, הנועם, אכול-הספקות, הנוהם מעצמת מצוקותיו בנפום כל אותה השועה הטרופה, הבוקעת מחלל-חינו – הופיע לפנינו אדם בעל נפש שלמה וטבולת-אור, המתדבקת עם מקור האורה. כי לא שיח-אנוש עצוב מספר לנו המשורר, לא התהומות הקודרים של הגשמה הקרועה חושף הוא לפנינו, כי סורים אחרים בפיו:

לִי סֵפֶר הַמַּעֲיָן וְיִסְפֵּר הַגֵּל...

וְאֵת אֲשֶׁר לִי סִפְרוּ אֲנִי לֹא יוֹדְעִתִּי,

אֶךְ נִפְשֵׁי הַיְגִיָּשָׁה, אֶךְ נִפְשֵׁי הַיְבִינָה

בְּרֻטֵט הַיְגִינָה

וּבְזֻעֻזֻעִיָּה.

וּמְלֵאָה הִיא אוֹתָם.

(שם 22).

נפשו של המשורר מלאה אותם הקולות השוטפים מן המעין ותגל שנראים לו כ"נפש ירה" ו"לב מאד קרוב", ומאזינה היא ל"שיח-הקדומים" של היער השח, בכל אלפי גזעיו, בענפיו, ביונקותיו וצאצאיו, מרגיש הוא וטבין את הלשון של רטט החיים שביער, לשון אחיו הקטנים, ובה רוקם הוא גם את שיריו היפים.

כל המראות, שמעביר לפנינו טשרניחובסקי, כל העולם, שבו מתהלכת בה-שירתו – הוד קדום, רוח נשגבה ופלאים מרחפים שם, הלילה הוא אצלו, בן חורים ולו הוד יפעת-פראים, נאוה כבקדמת היצירה, בנן הוא רואה, יפי-פלאים, שטרם לו שם על אדמות יקורא, הככר הוא, ענן-אגדות ועולם-פלאים, גבנוני הארגמן של ההר נראים לו למלאים, הוד ועויו ויפעה זרה, פראיח.

אוהב הוא המשורר את הענקיות, את העוז הפראי ואת שפעת החוסן השפוכים בטבע, ועיניו משוטטות תמיד בין הרים ושלגים, כפים ערירים וסלעים ענקיים ויערות שקועים בשלות-עד. הוא מטיל את עצמו לתוך זרועות העולם הפראי והקדום, עד כי לפעמים יחזה בדמיונו גם את ז"גבר הפרא, את בני-הנפילים ושאר היצירים של העולם הקדמון.

גבולות החיים נמחים בשירה זו, אין כאן אף הד כל-שהוא, אף זיע של המציאות העכורה, של השטף הדלוח המחריש את האזנים בכרך. בשירי טשרניחובסקי אנו רואים את המשורר המתרחק מכל התהו-ובהו, מכל הקשקושים הטרופים של עולמנו, עד כי הוא נדמה לנו לפעמים באמת למזר הנדה באין סוף הבריאה.

ואולם לא מסתכל בלבד הוא המשורר, לא רק צייר הוא, המעלה על הבד את אשר עינו תופסת, כי אם מתדבק הוא בעולמיה דבקות יטודית. שואף הוא:

לְהִיֹּת, בְּהַשְׁנוֹת הַדְּמוּת וְהַיָּמִים,
 חוּט אֶחָד בְּרִשְׁתָּ כֹּל כַּחוֹת עוֹלָמִים,
 רוֹקְמִים בְּגִלְוֵי וְאוֹרְגִים בְּסִתְרֵי
 חֵידַת הַחַיִּים לְעַד לֹא תִפְתָּר.
 (שם 16).

ולפי שהוא חי עם כל כחות עולמים, שרואה את עצמו, אח לסערה ולבו שכור גיל, אותו הגיל הגדול השפוך במרחבי הבריאה, — אין הוא מרגיש את הפחד השחור מפני המות, מפני אימות הטבע ומפני הכליון שבו, כי במקום יתר אור לאור היום, והלב במלא כחות נעוריו, יך, "המות מלא הוד כל-כך". אבל לא "הוד המות" צודה את לב המשורר, לא למנוחת הקפאון, לדממת התהו והאפס נושא הוא את נפשו, כי אם לסערה הגדולה, המכה גלים בכל רחבי היקום, לחדוה הנצחית שבעולם הבהיר, לפריחה של כל החי בתולדה. ואותו ההימנן הגדול לחיים ולבריאה, לדבקות של האדם בטבע, לאור ולחדוה, — עולה ונשא מתוך הרבה, הרבה שירים של טשרניחובסקי, וכשבירי השמש המשתפכים לתוך חלל-העולם, מנצנצים מכל עבר ומסמאים את עין רואם, כך ינצצו משירי המשורר שלנו רסיסי האור, המשרים את נגהם על כל הבא במחיצתם, על כל המתיחד עם בת-שירה בהירה וקלה זו.

המשורר בן האורה, המתרפק על עלומי ההויה הבהירה, הפותח לרוחה את נפשו לכל עסיס הפרחים המלבלבים בגן-עדנם של החיים — כלום לא יראה את האשה — זה פרח-החן ורב החמדה, הרוזם לכל בהיר-עין וצודה בקאיו כל לב ער לחדוה ואושר!

ואמנם בשבילי השירה של טשרניחובסקי מרפרפת גם הדמות הקוסמת של האשה. פעמים שהיא מתגלית לפנינו תמה וזכה ומעולפת זיו שלא מעולם זה, ופעמים כאלילה קדמונית יפה ונאה, החיה בסערת החשק. יש שהמשורר מתרומם מעל למציאות ומעביר לפנינו את יצירת-דמיונו, משרה עליה הוד עליון וקסם-פלאים.

וּכְלִיַּת הַיּוֹפִי לִי פְתָאם נְגִיַּת,
 מִלְּאֵת זֵיר־נְגָה כְּאֶרְאָלִים
 וּבְסוֹד שְׂרָפֵי-מְרוֹם בְּצַרְיָפִים דָּאִית
 בְּאֶשְׁמֵי לִיל חֲשָׁרַת צְאָלִים.

(שם 46).

אולם גם המשורר מרגיש שבעולם האפור, בקרב הטומאה והחולין שבחיים המקיפים אותו, אין מקום ליופי הנעלה.

וְאֵת שְׂמֵךְ אֲנִי אֶשָּׂא עַל כַּנְפֵי הַשִּׁירָה.
 מֵעֵבֶר גְּבוּל יוֹבְלוֹת אֶטְעֶנּוּ,

וּלְמַחֲסֵק הָעֵתִיד הַמֵּלֵא תַעֲלָמוֹת

מֵלֵא נַעַם וְנִיזוּ אֲבִיאוּנוּ.

כך נושא המשורר את חלום אהבתו לממלכת היופי של „עת יותר טובה ודור מאד נעלה“.

אמנם אותה האהבה רקומת-הדמיון, האהבה האידיאלית של יצורים טהורים ומזוככים תתגלה אך לעתים רחוקות בשירי הנוער של טשרניחובסקי. קרוב הוא המשורר יותר מדאי אל הארץ, הוא ספג לתוכו יותר מדאי מעסיס החיים המפכים והסוערים, שישאר „מעבר גבול יובלות“, והלא דם-העלומים כה רותח, הלב החומד חיים כה יוקד מתאוה, והמשורר קורא לאהבתו להתעלס באהבים.

כֹּל עוֹד גַּם פָּנִינוּ לְהָבִים,

גַּם לְפִי גַם לְבָבְךָ פִּיקוֹד,

תֵּר נַעַר, תֵּר שְׁשׁוֹן נַצְבִּים,

עַד הֵם לֹא הִתְחִיקוּ לְנִדוּד.

(ס 51).

ואם גם ינוח הסער בלב האהובה, אם תדעך האש תוך רהטי דמיה, יודע המשורר „שיר פלא“, המרתיע את הדם ומעיר „עז אהבה וחשק“. אותו „שיר הפלא“, עולה ובוקע מכמה מזמורי האהבה של טשרניחובסקי, כי בעצם, גם האהבה היא אצלו שכרון-גיל של הבריאה החוגגת, נטף-אושר מכוס-התענוגות של החיים, שאם גם ימסך בה האדם „רוש פתנים“ להרעילה, הלא הוא משלם בעדה בטל-נעוריו. כזו היא האהבה הפורחת בלב, המסערת את הדם וממלאה את הנפש עדנים אין-קץ. באהבה זו אין זכר להרגשה החולנית של עקורי-חיים, להתפלספות המיגעת של הרוקים המודקנים, שאפר צונן בלבם ופזמוני תאוה בפיהם. חיה היא אהבה זו, וקלות של חדה מזהירה מפזות בה, ושקויה היא כלה עסיס העלומים הפורחים; ולפיכך אין המשורר כמעט יודע את כוס היגון, את מצוקות הנפש העמוקות של האהבה החולנית, המרדפת כצל, גוזלת את המנוחה ומקדירה את אופק החיים, כי בעצם לא רגש אהבה אחד ומתמיד, המלחך בלהבו את כל הויתו, מגלה המשורר בשיריו, לא שירת ההערצה הכבירה לאהובה אחת יחידה, הערצה המגיעה עד כדי התמכרות של קדושה, הוא שר, וגם לא האהבה הנוגה, שזר חוחים על ראשה הוא מציר, כי אם הרגשות הקלים והמרפרפים, המנצנצים וחולפים כברק. רוב שירי האהבה של טשרניחובסקי מוקדשים ביחוד לנאוה, לייפה, לזו הרחוקה, המתגלית פתאם בדרך החיים, הטסה ועוברת לפניך ביעף, מבלי להשהות עליך את כשפיה המשכרים, אין זו בעצם שירת האהבה, אלא שירת האירוס, שירת היופי המלבב והמשכר, המלטף ומשקיט, היופי שאינו משעבד, אינו תובע ואינו שם כבלים על רוחך.

לֹכֵד צְפוֹר־גֵּן
 הָכִי יֵאָשֵׁם,
 קוֹטֵף שִׁיחַ צִיָּא
 וְלֹא יִסְלַח לוֹ?

(ס 3.)

טשרניחובסקי שר לנו שירת האהבה החפשית, שיש בה גם מן השוכחות הקלה („את מי אוהב“, „דירה חדשה“) וגם מסערת הדם ומשכרון החושים („הנאוה מדי־לסברג“, „ליפהפיה“), אבל אין בה מן הפריצות הגסה, והתאוה החולנית של חנוקי־החיים, מן הגעגועים וההתרפקות חד־ליהאון, מן האירוטיקה הנפרזה של כמה ממשוררינו החדשים, כי המשורר מאציל גם על אהבה סוערת מקסמה ותומה של הנפש העדינה והיפה. כשאנו קוראים את הפואימה „לנכן“ ומתבוננים אל התום המלבב והפשטות הנעימה השפוכים על אותו היצור הנחמד, אותו „המלאך הצהוב“, ועל כל אותה האהבה הטהורה והעדינה – אנו מרגישים את כל החן המזהיר שבשירי האהבה של טשרניחובסקי. כך ישיר המשורר, שדולף את שירתו ממעיני החדוה הברוכים, מעיני־הנעורים.

טשרניחובסקי הִלְרִיקֵן מַגְלֵם בְּשִׁירָיו אֶת הַיְפָה וְהַנְהַדֵר, אֶת הָעוֹז וְהַחֹסֵן; טשרניחובסקי האמן צר תמונות הטבע והמרהיבות בשמנונית צבעיהן המבריקים, שר על היערות וההרים, הים והסלעים, הערב והלילה, האביב והפריחים, – ויוצר את השירה החפשית, שאינה יודעת גבולי דורות ותחומי חיים קבועים, השירה, שהיא עצמה כולה אור ויופי, ולכאורה הרי הוא הִלְרִיקֵן הטהור הראשון שקם לשירתנו שפקעה השתעבדותו לתורות, למסורות, ואין לו שום מטרות, מלבד האמנות.

ואולם גם באופק הבהיר של לִירִיקָה טהורה זו מתגלים זעיר־שם, זעיר־שם כתמים כהים, גם לתוך הצלילים היפים והשוטפים בורמתם החפשית גם־כן מתפרצים לפעמים מעין שריקות של פתוס קולני, המפריעות בעד ההרמוניה שלהם, כי יש שטשרניחובסקי עוזב את שירת היופי והעוז ועובר להטפת היופי והעוז בתור תורת־חיים והשקפת־עולם.

אם אין אנו רואים בשירתו של טשרניחובסקי את הערצת העבר הנפרזה, את הגעגועים הגדולים לחיים שחלפו לבִּי־שוב, אם אין בו מן הרומנטיקה של הסופרים, שהחיים הנובלים טפחהו, ושירתו פרקה מעליה את עול השן לגמרי, הרי הטילה עליה עול אחר, עול החדש, וגם החדש עשוי לשעבד, להיות לכבלים למוזות.

והרי מתענגים אנו על שירתו של טשרניחובסקי ביחוד, לפי שקלה בה הנשימה, שאין הצללים הקודרים של „גלות־השכינה“ מרחפים עליה. שאין „סב־הירושה“ מעיק עליה. מתרפקים אנו על שירה זו ונמלטים מומן לזמן למחיצתה בשעה שהלב נכסף לאיר חפשי, מקום אין בו הצעקות המחרידות

ומרגיזות. הרי מן הפתוס אנו נמלטים. והנה בא טשרניחובסקי וכתב לנו שורה של שירים-כרוזים, המשמשים מעין מניפסט למחוללי מהפכה ומשני ערכין בתולדה העברית, והשירים הם כלם פתוס.

המשורר עומד „לנכח פסל אפולו” וקושר כתרים ל„דור שכור-חיים”, ל„אל נער, נאדר, רענן וכלי-יופי”, ושופך את זעמו על „הגסיסה לדורות”, על העם הזקן ואלהיו הזקנים, על „פגוי אנשים ורקב זרע אדם, מורדי החיים”. הוא מתודה לפני „האל הנער” על החטאים, שחטא עמו הזקן, ומכריז בגלוי על תשובתו עליו:

אור יה לִי! אור יה! בִּי קוֹרָא כָּל גֶּרֶם,

חַיִּים, הוּי חַיִּים! כָּל עֶצֶם, כָּל עוֹרָק,

וְאָבָא אֵלַיָּךְ,

בְּאִתִּי עֲדִיָּךְ, מוֹל פְּסִלְךָ אֶקְדָּה.

פְּסִלְךָ – סִמְלֵי הַמְּאוֹר בְּחַיִּים.

(שם 121).

כך ממטיר עליך המשורר המון קריאות פתיטיות על האור והחיים, כורע ומשתחה, מתודה ולוחש, מתודה וקורא ומרבה בסימני קריאה, המרגיזים במקצת, ומרגיזה ביותר כל אותה הנימה של ההתיפות, של השכרון הנפרז והחשוד...

פתוס נפרז, ופסוקים מפוצצים על כח וגבורה וחיים ויופי אנו מוצאים גם בשיר „מחזיונות נביא השקר”, וצר מאד לראות את המשורר, המפרש את שירתו, כי כל אותם השירים ממין זה נראים לנו לפירוש, ופירוש לא-עמוק ביותר לאותן ההרגשות של כח וגבורה, אור ויופי, שהמשורר מגלה בשיריו הליריים האמתיים.

יש אמנם מי שרואה פנתיאיסמוס, למשל, בחרוזים כעין אלה:

וְכִי תִשְׁאַלְוּ לִי לְאֱלֹהִים אֶלֶיָּךְ:

„אִיפֹה הוּא וְנַעֲבֹדְנֻוּ בְּרִנְנָה?”

פֹּה בְּאֶרֶץ גַּם הוּא וְהַשָּׁמַיִם לֹא לִי. –

וְהָאֶרֶץ לְאָדָם נְתָנָה.

אֵילָן נָאֹה, נִיר נָאֹה דְמוֹת צִלְמֹו גַּם בָּם,

וְעַל כָּל הַר גְּבוּרַת יִתְעַלֵּם;

מְקוֹם בּוֹ רָגַשׁ הַחַיִּים, בְּשָׁר וְדָם,

בְּצוּמָם וּבְדוּמָם יִתְנַעֵם.

(שם 129).

ואכן המשורר אינו מתרומם כאן על הסברה וריתוריקה, וזוהי נקמת בת-אשירה, הבועטת בכל פעם שבאים לרדות בה בפרך ולעשותה כלי-שרת לרעיונות

ומגמות ידיעות; ואין כל הבדל בזה, אם אלה הם ישנים ומסורתיים לפי מהותם, או חדשים ומתפרצים.

אולם המשורר האמתי והאמן האמתי אם גם שבע יפל – וקם, כי האור אגודל שבנפשו ילוהו גם בשעת דמדומי יצירתו ובכשלונותיה. טשרניחובסקי נכשל בדרך אל „אפולו“, בגד בחזיונותיו השיריים ונד על תחזיונות של נביא השקר, נהג קלות־ראש בבת־שירתו ב„שירי ציון“ שלו, אבל קם והזדקר מלא־קומתו באידיליות היפות והשקופות, שפעם הן ספוגות תובה נוחה ומוזהירה (דוקא האידיליות שלו הומות איזו נימות נוגות) ופעם הומור חי ומלבב ועל כלן שפוכה אותה השלוח והרחבות של הערבה, שהוא מתאר באחת האידיליות שלו בצבעים חיים ובהירים כל כך.

הדרך מן השירה העברית כלואת־החומות אל המרחב הבהיר מתפתלת בכמה שבילים. יש מהם, שאנו שוהים בו כשהות הנווד העיף, קפוא צנת־הנכר, בפנת־המולדת החמה והשקטה, שהכל כה קרוב, חביב ואינטימי. ואם נוגים הצלילים ההומים שם באזנינו, אם נראים מפכים בו – נפשנו פתוחה לקראת; כי אחד הוא היגון החי בלבנו ואחת התפלה המרחפת על שפתינו. ויש מהם שאנו נמלטים אליו בגבור בנו הגעגועים לחדוה מזהירה, לעלומים חוגגים ושוקקים. עוד הרבה זר לנו שם ונראה לא ברור, עוד לא הורגלה העין למראות המרפרפים, אולם שעה קלה נעמוד ונח עלינו האור, ותקפה אותנו החדוה, חדות־המרחבים הבהירים. ושביל זה, המוליך אותנו אל המרחבים הבהירים – שם שאול טשרניחובסקי יקרא עלינו.

